

Studie o zemských sněmech (Jan Pelant, České zemské sněmy v letech 1471—1500, Sborník archivních prací, 2, roč. XXXI, Praha 1981, str. 340—417)

Pokusem o soustavný výklad důležité právněhistorické problematiky je rozsáhlá studie z pera Jana Pelanta, uveřejněná ve Sborníku archivních prací. Její autor si vytkl za cíl vyplnit mezeru v historické literatuře a podrobil svému zkoumání český zemský sněm v 2. polovině 15. století, a to především z hlediska forem jednání sněmů, jejich kompetence, právního postavení ve státě, vzájemného postavení stavů na sněmu. Ke studii je připojen (poněkud neorganicky) stručný sedmistránkový exkurs o Vladislavském zřízení a užitečný seznam všech sněmů konaných od roku 1471—1500.

Svým rozsahem, pojetím, pramenným záběrem i využitím literatury jde o práci svého druhu mimořádnou. Navíc je věnována období, které, jak si autor dobře uvědomuje, po dnešní dobu speciální studie věnované jak vývoji státu, tak i práva. Přínosná jsou autorova zjištění četnosti zemských sněmů, početnosti zástupců jednotlivých stavů, i když tu zřejmě jde jen o čísla přibližná. Zajímavé jsou i doklady o realizaci sněmovní kompetence ve všech jejích podobách ve sledovaném období. Poněkud nejasně vyznívá jen ličení zákonodárné pravomoci sněmu (str. 376 a znovu při projednávání poddanských záležitostí str. 379), neboť autor si zcela neuvědomil, že vlastně každé sněmovní usnesení, které se dotýkalo povolování berní, poddanských záležitostí, mincovnictví atd., bylo vždy zákonem, to jest právní normou, jejich dodržování bylo garantováno donucovací mocí státu. Předmět zákonodárné úpravy a délka platnosti normy (časově omezená či neomezená) nejsou z tohoto hlediska podstatné. Jednotlivé sféry sněmovní činnosti jsou doloženy řadou příkladů, které vytvářejí plastický obraz mimořádného významu sněmů v době vypjatého stavovství.

Autor ovšem zkoumá jen relativně krátký časový úsek, který z hlediska příštího bouřlivého rozvoje zákonodárné činnosti, opřené právě o sněm, je zatím jen počátkem. Nicméně se tu již zcela zřetelně rýsuje základní podoba zemského sněmu a jeho místo v životě státu a práva.

Zúžením svého pozorování na poslední čtvrtinu 15. století si však autor svůj úkol zároveň značně zkomplikoval. Na jedné straně ho tento postup donutil k detailnějšímu rozboru tam, kde to zřejmě není nezbytné a kde mohl

odkázat na literaturu a fakta obecně známá a v literatuře již mnohokrát objasněná, na druhé straně vzbuzuje pochybnost, zda jeho závěry mají platnost i pro další vývoj po r. 1500, resp. zda konstatování, že po r. 1526 (str. 343) se praxe sněmovní změnila naprosto a zásadně, je platné ve všech směrech.

Práce se jeví především jako shrnutí literatury a pramenů, které se autor pokouší nově využít, utřídit a místy i nově vyložit. Některé z těchto pokusů mají ovšem jen problematickou hodnotu. Platí to zvláště o stanovení obsahu pojmu sněm v české terminologii 15. století (str. 340), kde autorem uváděné doklady o tom, že byl synonymem pro zemský soud, komorní soud či královskou radu, jsou neprůkazné a po mém soudu jen dokládají známou věc, že se zasedáním zemského sněmu byla spojována zasedání těchto institucí.

Určité rozpaky vzbuzuje i autorův výklad pojmů právních. U některých je třeba se zastavit. Tak např. tvrzení, že Vladislav Jagellonský po své volbě uherským králem v Čechách abdikoval (str. 346) je zřejmým omylem, těžko pochopíme, proč na zemském sněmu neexistoval jednací řád (str. 358), když podle autora „převažoval ve formách jednání obyčej...“ Obyčejové právo bylo do r. 1500 naprosto převažující formou práva a nikdo nepochybuje o jeho existenci. Z řady jiných zasluhuje úvahy i autorovo tvrzení, „že můžeme mluvit o inkolátu i u poddaných, kteří byli vázáni právním svazkem se zemí (měli povinnosti vůči zemi, ale neměli politickou moc)...“ Myslím, že bylo již v literatuře prokázáno (k tomu srov. výklad v mé práci *Trestní právo v Čechách v 15.—16. století*, Praha 1979, str. 52, kterou autor na jednom či dvou místech cituje), že vztah poddaný — stát se realizoval v tomto období již toliko prostřednictvím vrchností, které vykonávaly nad poddanými vrchnostenská oprávnění v zastoupení státní moci. Proto příslušnost ke státu mohl získat poddaný jen prostřednictvím své vrchnosti, a mluvit o inkolátu pro poddané prostě nelze. Autor nesmí zapomenout na obsah inkolátu, kterým jsou právě politická práva. Jím uváděné sněmovní usnesení z r. 1498 o povinnosti cizinců, aby si zvolili své „dědičné pány“, má zřejmě policejní charakter, je namířeno proti ležákům apod. a je nutno chápat je ve výše uvedeném smyslu.

Pokud jde o práci s literaturou a poznámkovým aparátem, bylo by si vůbec přát, aby autor byl v citacích literatury důslednější (rušivě působí i odkaz na nedostupnou autorovu diplomní práci v poznámce 234a). To se týká zvláště problematiky vyšších úředníků zemských (str. 373), autorova dohady, že obecné nálezy zemského soudu se týkaly většinou záležitostí majetkových (str. 376), poddanských vzpour (str. 389), tzv. hanlivých cedulí (str. 402) aj.

Přes výše zmíněná upozornění nutno práci J. Pelanta uvítat jako významný příspěvek k právním dějinám 15. století zvláště a stavovské monarchie v Čechách vůbec. Dává řadu podnětů a každá další právněhistorická studie, která se bude zkoumaným obdobím zabývat, musí k jeho studii o českých zemských sněmech přihlédnout.

Karel Malý